

“พญามังราย” ปฐมกษัตริย์แห่งการปกครองแผ่นดินล้านนาโดยธรรม

“Phaya Mangrai”

The Founding King and Righteousness Ruler of Lanna Kingdom

จรูญ แदनนาเลิศ¹
ประยูร อิมิวัตร์²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาแนวทางการปกครองอาณาจักรล้านนาตามหลักการปกครองแผ่นดินโดยธรรมของพญามังราย ที่ทำให้ทำให้อาณาจักรล้านนาในช่วงดังกล่าวมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ประการที่สอง คือ การนำเสนอแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลัก “มังรายศาสตร์” ผู้เขียนใช้การสังเคราะห์จากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย บทความวิชาการเป็นหลักและมีเกร็ดความรู้จากเว็บไซต์ ประกอบการอธิบาย บทความนี้แยกเนื้อหาออกเป็นสามส่วนหลัก ๆ ส่วนแรกเป็นการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของรัฐล้านนาซึ่งมีพื้นฐานมาจากรัฐพื้นเมือง คติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ล้านนามีรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นเรียบง่าย โดยรับเอาแนวคิดจารีตท้องถิ่นและแนวคิดที่รับจากพระพุทธศาสนา ลักษณะการปกครองแบบหลวม ๆ เมืองราชธานีไม่มีอำนาจมากนัก สังคมล้านนาสมัยโบราณมีศูนย์กลางอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ลักษณะเด่นของสถาบันพระมหากษัตริย์ล้านนาคือสถาบันกษัตริย์มีลักษณะเรียบง่าย และกษัตริย์ไม่มีฐานะเป็นเทพเจ้าหรือเทวราชา ส่วนที่สองเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองอาณาจักรล้านนาตามคติจักรวาลของรัฐโบราณ ให้ความสำคัญต่อศูนย์กลางอำนาจซึ่งเป็นเมืองราชธานีมีฐานะเป็นศูนย์กลางจักรวาลและหัวเมืองขึ้นเป็นเมืองบริวารตั้งอยู่รายรอบส่วนเมืองชายขอบที่อยู่ห่างจากเมืองราชธานีมีความสำคัญลดลงตามลำดับ และเนื้อหาส่วนสุดท้ายเป็นการรวบรวมข้อมูลหลัก “มังรายศาสตร์” กฎหมายเก่าแก่ที่สุดแห่งอาณาจักรล้านนา เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมท้องถิ่นศาสนาและจารีตประเพณีที่สั่งสมกันมาจนเป็นระบบ ดังนั้นแนวความคิดธรรมราชาแบบล้านนา คือแนวคิดที่เน้นความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทำตามคติพระพุทธศาสนา กษัตริย์ควรปฏิบัติตนอยู่ในความดีงามในกรอบพระพุทธศาสนา กษัตริย์ส่งเสริม

¹ อาจารย์ประจำ โปรแกรมวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สำนักวิชาการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
e-mail : dannalerd@gmail.com

² อาจารย์ประจำ โปรแกรมวิชาการปกครองท้องถิ่น สำนักวิชาการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
e-mail : prayoon.imi@cr.ru.ac.th

พระพุทธศาสนาโดยถือว่าพระองค์คือองค์อุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอาณาจักร กษัตริย์ทำหน้าที่ทำนุบำรุง และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายและแนวทางการสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลัก “มังรายศาสตร์” การใช้หลักนิติธรรมในการปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยของพสกนิกรในแผ่นดินให้เกิดความมั่นคงเชื่อมั่นในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นอิทธิพลของการนำเอาอักษรแบบสุโขทัยมาใช้ในอาณาจักรล้านนา

คำสำคัญ: พญามังราย อาณาจักรล้านนา การปกครองแผ่นดินโดยธรรม

“Phaya Mangrai” The Founding King and Righteousness Ruler of Lanna Kingdom

Charoon Dannalerd

Prayoon Imiwat

Abstract

The objectives of this paper were to investigate the ruling system based on righteousness approach of Phaya Mangrai that favored glory and civilization to ancient Lanna Kingdom; and to propose the guidelines for city administration based on “Mangrai Theory”. The authors employed documentary analysis to analyze documents, books, academic articles, and online anecdotes for reference and description in this paper. The paper was therefore sectioned into 3 parts. The first part was an investigation about royal institution of Lanna Kingdom which originated from local state. It was found that beliefs and attitudes towards Lanna state and king were relatively local and simple as they inherited local traits and beliefs from Buddhism principles. The administration was also quite relaxed as the capital city did not hold much of the power. Bonding was a means to hold unity among these states located in deep. Centralization power of ancient Lanna society was with the king so key features of ancient Lanna kingship was relatively simple and the king was not the representative of god or deity. The second part presented the administration structure of Lanna Kingdom based on universal principle of ancient states that focused on centralized sovereignty of the king where capital city was served as the central of the universe and then surrounded by cascading subordinate states. The third part outlined key features of “Mangrai Theory” which was considered the oldest law theory existed in Lanna Kingdom. This law was developed from local regulations, rituals, religion, and tradition which were systematically inherited from generations to generations and undergone categorization based on key features. The underlying concepts were similar to those of international law theories. The law originated from local rituals so it clearly displayed ways of life of Lanna people. So, Lanna king righteousness referred to an approach that concentrated on the king who followed principles based on Buddhism beliefs and performed his way of life in

compliance with these principles. The king therefore promoted and endorsed Buddhism activities as the king was the greatest Buddhism supporter in the kingdom. The king also performed his duty by supporting and promoting dissemination of Buddhism beliefs in this region. Another key feature of Mangrai Theory was the use of rule of law in administration. This approach was aimed for peace and stability of people in the kingdom so that the nation could favor security and reliability for life and property of the people. This clearly showed that Lanna Kingdom exploited identical administration system of Sukhothai Kingdom.

Keywords: Phaya Mangrai, Lanna Kingdom, Righteousness Ruling

บทนำ

ความเป็นมาของสยามประเทศหรือชาติไทยของเรานั้นมีที่มาที่มามีรากเหง้าที่ยาวนานบริเวณที่เราเรียกว่าประเทศไทยในปัจจุบัน ช่วงเวลายุคประวัติศาสตร์คือตั้งแต่มีการบันทึกเป็นต้นมาพัฒนาการของความเป็นชุมชน การก่อกำเนิดของเมืองสืบทอดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ อารยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ครรลองครองธรรม หลักการปกครอง หลักการบริหารบ้านเมือง ที่แพร่จากอาณาจักรหนึ่งสู่อีกอาณาจักรจนหลอมรวมเลือกเนื้อเป็นชาติเชื้อไทยในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ในการสร้างบ้านแปงเมืองของชาติไทยเรานั้นที่ผ่านมาเราเคยเข้าใจว่าประเทศไทยนั้นเริ่มต้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยแล้วต่อมาเป็นกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี เรื่อยมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ กระทั่งสุดท้ายกลายมาเป็นกรุงเทพมหานครซึ่งแน่นอนว่าเป็นเรื่องที่ผิดถนัดเหตุที่ว่าเช่นนั้นเพราะเรามีวิธีคิดว่าคนไทยเรานั้นอพยพมาจากที่อื่นแล้วเข้ามาตั้งรกรากอาณาจักรในเวลาต่อมา และสืบทอดกันมาดังที่เข้าใจกัน แต่หากเราย้อนกลับไปดูเรื่องราวและเนื้อหาทางโบราณคดีแล้วเราจะเข้าใจว่าการเกิดขึ้นของอาณาจักรต่าง ๆ ตามหัวเมืองที่รวมเลือดเนื้อเป็นชาติเชื้อไทยในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วเป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญในทางการบริหารบ้านเมืองในเชิงของการปกครองรัฐ และแต่ละถิ่นฐานยังมีกลุ่ม ชุมชน บ้านและเมืองที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นมากมายและยาวนาน (ภาสกร วงศ์คำวัน, 2555: 11)

ถิ่นฐานแต่ละแห่งล้วนแล้วแต่มีอาณาจักรเป็นของตนเองมีผู้ปกครองอาณาจักรเป็นของตนเอง มีรูปแบบการบริหารเป็นของตนเอง เช่น การบริหารงานคลัง การจัดระเบียบการบริหารราชการ จึงมีความรุ่งเรืองและมีความโดดเด่นในอารยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างชัดเจนในอาณาจักรของตนเอง

การรวมเอาหัวเมืองสำคัญต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อเป็นการสร้างรัฐชาตินั้นถือว่าการสร้างองค์ประกอบตามหลักดินแดนที่ชัดเจนแน่นอน อาณาจักรน้อยใหญ่ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญหากจะเริ่มต้นการศึกษาประวัติศาสตร์การรวมหัวเมืองเพื่อสร้างบ้านแปงเมืองเป็นชาติเชื้อไทย นับตั้งแต่สุโขทัยเป็นต้นมานั้น อาณาจักรที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าอาณาจักรทางตอนใต้ ตอนกลาง หรือทางล้านช้างนั้น คืออาณาจักรล้านนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากในบริเวณหัวเมืองเหนือของอาณาจักรสุโขทัย จนเป็นเหตุผลให้พ่อขุนรามคำแหงมาเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองกุฎกามยาวและเมืองเชียงรายได้เพื่อผนึกกำลังต่อต้านการรุกรานของกองทัพมองโกล (สร้อยสุวี อ่องสกุล, 2553: 146)

การปกครองบ้านเมืองที่มาจากแห่งรวมอารยธรรมหลายชาติพันธุ์หลากหลายเชื้อชาติหลายชนเผ่าเพื่อรวบรวมเอาเป็นอาณาจักรล้านนาของพญามังรายนั้น พระองค์ท่านเปี่ยมล้นด้วยพระปรีชาสามารถในการปกครองเป็นอย่างมากนำเอาหลักนิติธรรมหรือ “มังรายศาสตร์” มาปกครองบ้านเมืองด้วยการสร้างหลักการปกครองบ้านเมืองขึ้นมาเพื่อให้เป็นข้อบังคับให้พสกนิกรของพระองค์ท่านอยู่กันอย่างปกติสุข บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาแนวทางการปกครองอาณาจักรล้านนาตามหลักการปกครองแผ่นดินโดย

ธรรมของพญามังรายที่ทำให้อาณาจักรล้านนาในช่วงดังกล่าวมีความเจริญรุ่งเรืองและการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

พญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา

สถาบันพระมหากษัตริย์ของรัฐล้านนาซึ่งมีพื้นฐานมาจากรัฐพื้นเมือง คติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ล้านนามีรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นเรียบง่าย โดยรับเอาแนวคิดจารีตท้องถิ่นและแนวคิดที่รับจากพระพุทธศาสนา ลักษณะการปกครองแบบหลวม ๆ เมืองราชธานีไม่มีอำนาจมากนักใช้วิธีการสร้างความผูกพันกันทางใจและสภาพการคมนาคมที่ยากลำบากของรัฐในหุบเขาทำให้ท้องถิ่นต่าง ๆ ค่อนข้างมีอิสระต่อกัน (สรวิศดิ อ่องสกุล, 2553: 186)

พระนาม “มังราย” นั้นปรากฏในศิลาจารึก ตำนานและเอกสารดั้งเดิมทุกชนิด มีแต่พงศาวดารโยนกที่พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) เรียบเรียงขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเอกสารในสมัยหลัง ๆ ซึ่งอ้างอิงพงศาวดารโยนกที่ออกพระนามว่า “เม็งราย” มีการสันนิษฐานว่าที่พงศาวดารโยนกเรียก “เม็งราย” เป็นกุศโลบายทางการเมืองของรัฐบาลสยามในสมัยนั้น เพราะเมื่ออังกฤษได้พม่าเป็นอาณานิคมแล้วก็หมายจะยึดดินแดนล้านนาด้วย โดยใช้เหตุผลว่าล้านนาเป็นเมืองขึ้นพม่า เมื่อพม่าเมืองแม่เป็นของอังกฤษแล้วล้านนาเมืองลูกย่อมเป็นของอังกฤษตามกันด้วย แม้ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนายังมีพระนามว่า “มังราย” ซึ่งน่าจะบ่งบอกว่าล้านนาเป็นของพม่ามาแต่เดิมแล้ว (“มัง” เป็นคำนำหน้าชื่อชายพม่าชนชั้นสูงเพี้ยนมาจากคำว่า “มิน” เช่น มังมหานรธา มังสามเกียด ฯลฯ) รัฐบาลสยามจึงแต่งประวัติศาสตร์ล้านนาโดยจงใจแก้ “มังราย” เป็น “เม็งราย” และประวัติศาสตร์ดังกล่าวก็ได้รับความนิยมจนมีการอ้างถึงสืบ ๆ มา (ประเสริฐ ณ นคร, 2549: 276)

พญามังรายเป็นพระราชโอรสของลาวเมง พระมหากษัตริย์แห่งหิรัญนครเงินยางเชียงรายกับนางเทพคำชายาย ซึ่งเป็นพระราชธิดาของท้าวรุ่งแก่นชายพระมหากษัตริย์แห่งเมืองเชียงรุ่งสิบสองพันนา พระองค์ทรงเป็นพระสหายกับพ่อขุนรามคำแหงและพญาเจ้าเมือง เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้เป็นชู้กับพระนางอัวเชียงแสน พระมเหสีของพญาเจ้าเมือง พญามังรายก็ได้ช่วยตัดสินคดียุติความให้และร่วมสาบานเป็นพระสหายกันที่ริมแม่น้ำอิง (ประเสริฐ ณ นคร, 2549: 267) จึงเป็นที่มาของการร่วมกันสร้างบ้านแปงเมืองเชียงใหม่ศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา

สังคมล้านนาสมัยโบราณมีศูนย์กลางอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ลักษณะเด่นของสถาบันพระมหากษัตริย์ล้านนา คือ สถาบันกษัตริย์มีลักษณะเรียบง่ายดังพบกษัตริย์ประทับคุ่มไม้ (บ้านพักของผู้ปกครองเมือง) ไม่ได้สร้างเป็นตึกใหญ่โตด้วยคติล้านนาถือว่าการก่ออิฐถือปูนนั้นใช้กับอาคารในพระพุทธศาสนา และกษัตริย์ไม่มีฐานะเป็นเทพเจ้าหรือเทวราชาจึงไม่พบกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายใช้พระนามเป็นเทพเจ้าในลัทธิฮินดู เช่น รามรามมา นารายณ์ หรืออินทร์ มาตั้งเป็นพระนามของพระองค์แต่กษัตริย์ล้านนาเป็นแบบพื้นเมืองคือใช้ชื่อตามท้องถิ่น เช่น ผาอยู่ คือนา แก้วเชียงราย หรือมังราย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้สถาบันกษัตริย์ล้านนาไม่ได้สร้างคำราชาศัพท์เช่นกษัตริย์สยาม แต่อย่างไรกษัตริย์ล้านนาก็มีคำภาษาสุภาพที่แสดงความแตกต่างกับสามัญชนความเรียบง่ายดังกล่าว คงเพราะสถาบันกษัตริย์ล้านนานั้น มีพัฒนาการมาจากความเป็นผู้นำชุมชนขนาดเล็กมาก่อนทั้งไม่รับอิทธิพลจากขอม ดังนั้นจึงพบว่า จุดเริ่มต้นของปฐมกษัตริย์คือเราจะมีฐานะเป็นหัวหน้าชุมชน ตามตำนานเรียกปู่เจ้าเป็นญาติจาริตเช่นนี้ ปฏิบัติสืบมาจนถึงราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนยังเรียกกษัตริย์ว่าพ่อเจ้าเรียกชายาของกษัตริย์ว่าแม่เจ้า

สถาบันกษัตริย์ล้านนาได้รับการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยหล่อหลอมจากท้องถิ่นจนเกิดเป็นจาริตประเพณียึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาลักษณะเด่น คือ เน้นคำสอนให้นายและไพร่รู้จักสถานะของตนและปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานะโดยกษัตริย์ล้านนาและเจ้านาย ได้รับการสอนไม่ให้ใช้อำนาจมากเกินไปดังพบคำสอนในคลองเมือง 14 ประการ ประเพณีเมือง 5 ประการ จาริตเมือง 11 ประการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามภายหลังกษัตริย์ล้านนาภายหลังจากการเจียรนัยเรื่อง นับตั้งแต่สมัยพญาเกือนา (กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ 6) เป็นต้นมา ก็ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยพญามังรายที่วางรากฐานฐานะของกษัตริย์ล้านนาเอาไว้อย่างเหนียวแน่นที่รับคติพระพุทธศาสนาด้วย ดังเช่นคติบุญบารมีถือว่ากษัตริย์ คือ ผู้สั่งสมบุญบารมีสูงสุดในอาณาจักรและเป็นผู้ครอบครองพระพุทธรูปสำคัญ รวมถึงแนวคิดเรื่องธรรมราชาและคติจักรพรรดิราช

แนวความคิดธรรมราชาแบบล้านนา

แนวความคิดธรรมราชาแบบล้านนา คือ แนวคิดที่เน้นความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทำตามคติพระพุทธศาสนา กษัตริย์ควรปฏิบัติตนอยู่ในความดีงามในกรอบพระพุทธศาสนา กษัตริย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยถือว่าพระองค์คือองค์อุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอาณาจักรซึ่งไม่มีใครเท่าเทียมได้ กษัตริย์ทำหน้าที่ทำนุบำรุงและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย จึงมีการสร้างวัดขึ้นมากมายวัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ล้วนเป็นวัดที่กษัตริย์สร้าง กษัตริย์ล้านนาได้ผนวกในพระพุทธศาสนาหลายพระองค์ เช่น พญาแสนเมืองมา พระเจ้าติโลกราช พญาเมกุ นอกจากนั้นการสถาปนาภิกษุสงฆ์ใหม่ เช่น นิการามัญในสมัยพญาเกือนา และนิการาลังกาวงศ์ในสมัยพญาสามฝั่งแกน (กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ 8) รวมทั้งการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสมัยพระเจ้าติโลกราช (กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ 9) ก็เป็นการสร้างบุญอันยิ่งใหญ่ ซึ่งสะท้อนบารมีและอำนาจทางการเมืองด้วย แนวคิดธรรมราชาเด่นชัดมาตั้งแต่สมัยพญาเกือนาเป็นต้นมาซึ่งถือว่าเป็นพญาธรรมิกราช แนวคิดนี้ปฏิบัติสืบมาจนถึงสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เชื่อกันว่าความเจริญหรือความเสื่อมของบ้านเมืองขึ้นอยู่กับความตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมของกษัตริย์ หากกษัตริย์ขาดทศพิธราชธรรมก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ ขุนนางในล้านนาได้ใช้วิธีอ้างว่ากษัตริย์ไม่มีทศพิธราชธรรมมากำจัดกษัตริย์องค์ที่ตนไม่พอใจได้ ดังเช่น อ้างว่าเจ้าชายไม่มีทศพิธราชธรรมจึงถูกขุนนางจะปลงพระชนม์ (สรสวดี อ่องสกุล, 2553: 187) สิทธิธรรมของกษัตริย์ ได้มาจาก 1) กำเนิดโดยสืบเชื้อสายจากราชวงศ์มังรายทางใดทางหนึ่งอาจมีเชื้อสายทางบิดาหรือมารดาก็ได้ แนวคิดการสืบเชื้อสาย

จากกษัตริย์เป็นจารีตดั้งเดิมของล้านนาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานนับตั้งแต่สมัยปู่เจ้าลาวจก ในราชวงศ์ลาวที่สืบสันตติวงศ์ต่อต่อมาจนถึงสมัยพญามังราย นับเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 25 ส่วนขุนนางถือว่าเป็นกษัตริย์ไม่ได้เนื่องจากไม่มีเชื้อสายกษัตริย์ ดังนั้นแม้ขุนนางจะมีความสามารถและอำนาจเพียงใดก็ไม่อาจสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ ในส่วนสามัญชนนั้นคงไม่บังอาจคิดได้เลย แนวคิดที่เน้นการสืบสันตติวงศ์มีมาช้านานและมีสืบทอดกันมาจนถึงราชวงศ์มังราย แนวคิดดังกล่าวได้อาศัยการอบรมสั่งสอนคนในสังคมให้ยอมรับสถานะในชาติกำเนิดของตน ซึ่งราชวงศ์มังรายเน้นมาโดยตลอดกล่าวได้ว่ากษัตริย์ในราชวงศ์มังรายมีสิทธิธรรมสูงยิ่ง 2) การทำพิธีราชาภิเษกถือกันว่ามีความสำคัญต่อกษัตริย์ เพราะความเป็นกษัตริย์จะสมบูรณ์เมื่อผ่านพิธีนี้ตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติมา กษัตริย์ที่ผ่านพิธีราชาภิเษกแล้วจะถอดถอนจากตำแหน่งไม่ได้และจะอยู่ในตำแหน่งจนสิ้นพระชนม์ กษัตริย์พระองค์ที่ผ่านพิธีราชาภิเษกจึงได้รับการยอมรับจากขุนนางและประชาชน ในพิธีราชาภิเษกกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา เติมนรอบเมืองแล้วเข้าทางประตูช้างเผือก มีลี้จะงูหามาเข้ามาก่อน ตามด้วยขบวนกษัตริย์ เมื่อเข้าสู่เมืองแล้วมีการอาบองค์ทรงเกศ วิธีการทำพิธี รดน้ำมูรธาภิเษก หลังจากผ่านพิธีแล้วกษัตริย์อยู่ในฐานะที่สูงส่งจึงมีเครื่องราชูปโภค ซึ่งเชื่อกันว่าสืบทอดกันมาแต่ครั้งสมัยปู่เจ้าลาวจก ประกอบด้วย ดาบ หอกไชย และมิตสึภักไชยเป็นแก้วแสงอันอุดม ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องสูงในพิธีราชาภิเษก (สร้อยดี ฮ่องสกุล, 2553: 188)

โครงสร้างทางการเมืองการปกครองอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนาเกิดจากพญามังรายทรงรวมสองแคว้น คือ แคว้นโยนกซึ่งอยู่ลุ่มแม่น้ำกก (อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย) กับแคว้นพิงคซึ่งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง (จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน) เข้าด้วยกันแต่ในสมัยนั้นยังไม่ได้เรียกว่าล้านนา เพราะไม่มีหลักฐานปรากฏ คำว่าล้านนาเริ่มใช้ในสมัยพญากือนา (พ.ศ. 1898-1928) ซึ่งคล้องกับพระนามพญากือนา ซึ่งก็หมายถึง ร้อยล้าน ดังนั้น กือนา ก็แปลว่า นาจำนวนร้อยล้าน ดินแดนในล้านนาแบ่งออกตามภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ออกเป็นสองกลุ่ม คือ ล้านนาตะวันตก (สายเจ้าเจ็ดตน) ได้แก่ พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกันและมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ล้านนาตะวันออกได้แก่พื้นที่จังหวัดแพร่และน่าน โดยทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางสุโขทัยและรวมเป็นส่วนหนึ่งกับล้านนาตะวันตกในสมัยพระเจ้าติโลกราช (ล้านนาปัจจุบันประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีศูนย์กลางนับจากอดีตสู่ปัจจุบันคือเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ล้านน่ายังประกอบไปด้วยเมืองเล็ก ๆ อีกจำนวน 57 เมือง เช่น ผาง เชียงของ เชียงคำ พร้าว เชียงดาว ลี้ ลอง พาน เป็นต้น)

อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยของพญามังราย การก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ซึ่งพญามังรายครองเมืองเงินยางใน พ.ศ. 1804 นับเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว ปีแรกที่พญามังรายครองเมืองเงินยางนั้น ปรากฏว่าเมืองต่าง ๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำกกแตกแยกกัน มีการแย่งชิงไพร่และรุกราน

กันอยู่เสมอ สร้างความเดือนร้อนแก่พลเมือง พญามังรายจึงรวบรวมหัวเมืองน้อยมาไว้ในพระราชอำนาจ โดยอ้างถึงสิทธิธรรมที่พระองค์สืบเชื้อสายโดยตรงจากปู่เจ้าลาวจกและพระองค์ ได้รับน้ำมูรธาภิเศกและได้เครื่องราชาภิเศก ได้แก่ ดาบไชย หอก และมิตสรีกัญไชย สิ่งเหล่านี้เป็นของปู่เจ้าลาวจก ซึ่งตกทอดมายังกษัตริย์ราชวงศ์ลาวทุกพระองค์ พญามังรายอ้างว่าเจ้าเมืองอื่น ๆ นั้นสืบสายญาติพี่น้องกับราชวงศ์ลาวที่ห่างออกไป ดังนั้นจึงไม่มีโอกาสทำพิธีมูรธาภิเศกและได้เครื่องราชาภิเศกเหมือนพระองค์

ในการก่อตั้งเมืองเชียงใหม่หรือ "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" ใน พ.ศ. 1839 พญามังรายเชิญพญาเจ้าเมืองและพ่อขุนรามคำแหงมาร่วมกันพิจารณาถึงชัยภูมิ ซึ่งพญาทั้งสองก็เห็นด้วยและช่วยดูแลการสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อแรกสร้างกำแพงเมืองมีขนาดกว้าง 900 วา ยาว 1,000 วา และขุดคูน้ำกว้าง 9 วา โดยรอบและผังเมืองเชียงใหม่ได้แบบจากเมืองสุโขทัย

เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาแล้ว พระองค์พยายามให้เชียงใหม่ (ซึ่งในขณะนั้นเป็นเมืองใหม่ที่เพิ่มก่อตั้ง) มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ 1) ด้านการขยายอาณาเขต พญามังรายได้ผนวกเมืองเชลียงค์ (ลำปาง) เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรและสร้างเมืองนายซึ่งเป็นหัวเมืองไทยใหญ่ โดยส่งขุนศรีธรรมาโอรสไปปกครอง 2) ด้านการปกครอง พญามังรายประทับที่เชียงใหม่และเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการเมือง การปกครอง ส่วนเมืองเชียงรายเป็นเมืองอุปราชจึงส่งขุนครมราชโอรสไปปกครองตามลำดับความสำคัญของเมือง ลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบการปกครองที่ขึ้นกับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งขึ้นกับความเข้มแข็งของกษัตริย์ที่ศูนย์กลาง 3) ด้านกฎหมาย พญามังรายปกครองโดยใช้กฎหมายที่เรียกว่า “มังรายศาสตร์” เข้าใจกันว่ามังรายศาสตร์อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายธรรมศาสตร์ของมอญที่เมืองหริภุญชัย 4) ด้านความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียง อาณาจักรล้านนาในสมัยพญามังรายมีความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรพะเยาเมืองหงสาและอังวะ 5) ด้านทะนุบำรุงพุทธศาสนา พญามังรายคงจะได้รับอิทธิพลพระพุทธรูปจากเมืองหริภุญชัยพระองค์โปรดให้สร้างวัดกามโลม (ช้างค้ำ) จากพระราชกรณียกิจดังกล่าวนี้ว่าพญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายเป็นผู้เริ่มวางรากฐานแก่อาณาจักรล้านนา (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 45)

โครงสร้างทางการเมืองปกครองอาณาจักรล้านนา

ตามคติจักรวาลของรัฐโบราณให้ความสำคัญต่อศูนย์กลางอำนาจซึ่งเป็นเมืองราชธานีมีฐานะเป็นศูนย์กลางจักรวาล และหัวเมืองขึ้นเป็นเมืองบริวารตั้งอยู่รายรอบ เมืองชายขอบที่อยู่ห่างจากเมืองราชธานีมีความสำคัญลดลงตามลำดับด้วยคติดังกล่าวจึงแบ่งเขตการปกครองเป็น 3 บริเวณ (สร้อยสุกุล, 2553: 188) ได้แก่ 1) บริเวณเมืองราชธานี กษัตริย์มีอำนาจปกครองโดยตรงประกอบด้วยเมืองเชียงใหม่และเมืองลำพูน กษัตริย์พยายามสร้างสิทธิที่ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นที่ยอมรับของเมืองอื่น ๆ ทุกหัวอาณาจักรสวนเมืองลำพูนมีฐานะเป็นเมืองบริวารที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่จนเสมือนเมืองเดียวกัน ตาม

ตำนานมักกล่าวถึงสองเมืองนี้คู่กันเสมอ เช่น อันเหตุที่พระยาและชาวเมืองอารักะทำบุญนั้น เมือง
หริภุญชัยและเมืองเชียงใหม่จึงสุขเกษมมากนัก กษัตริย์จะใช้วิธีส่งขุนนางไปปกครองเมืองลำพูนนับตั้งแต่
สมัยพญามังรายตั้งอ้ายฟ้าของเมืองลำพูนแล้ว แต่บางรัชกาลกษัตริย์ดูแลเมืองลำพูนเอง 2) บริเวณเมือง
ข้าหลวง ปกครองโดยเจ้านายเชื้อพระวงศ์หรือขุนนางข้าราชการสำนักเป็นบริเวณอยู่ถัดจากเมืองราชธานี
ออกไป เช่น เมืองพร้าว เมืองเชียงดาว เมืองยวม เมืองฝาง เมืองเขลางค์ เมืองเถิน เมืองเทิง เมืองเชียงแสน
 เป็นต้น กษัตริย์แต่งตั้งข้าหลวงไปเป็นเจ้าเมืองครองเมืองต่าง ๆ และทรงมีอำนาจถอดถอนหรือโยกย้าย
สับเปลี่ยนได้ เจ้าเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเชื้อพระวงศ์ ขุนนางก็มีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย เมืองสำคัญ
ปกครองโดยเชื้อพระวงศ์ที่ใกล้ชิด เช่นเมืองเชียงราย กษัตริย์มักส่งโอรสไปปกครองส่วนเมืองที่สำคัญ
รองลงมา กษัตริย์ส่งเชื้อพระวงศ์ที่ห่างออกไปปกครอง 3) บริเวณเมืองประเทศราชหรือลูกบ้าน หางเมือง
เป็นบริเวณที่อยู่ชายขอบของอาณาจักรซึ่งห่างไกลจากเมืองราชธานี กษัตริย์จะให้เจ้าเมืองซึ่งเป็นเจ้า
ต่างชาติต่างภาษาปกครองตนเองตามประเพณีท้องถิ่น และสามารถสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองตามสาย
สกุลวงศ์ได้ แต่เจ้าเมืองประเทศราชต้องยอมรับฐานะที่เหนือกว่าเมืองของราชธานีโดยส่งบรรณาการมาให้
เมืองราชธานี และแสดงความภักดีโดยกินน้ำสัจจาเมืองประเทศราชสามารถมีความผูกพันกับเมืองราช
ธานีน้อยกว่าเมืองที่ปกครองโดยข้าหลวง

โครงสร้างการปกครองอาณาจักรล้านนามีลักษณะเด่น 2 ประการ ประการแรก เป็นการปกครอง
ที่อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งวิธีการทางการเมืองของไทยสมัยโบราณ อาณาจักรล้านนาในระยะ
ต้นราชวงศ์มังรายเจ้าเมืองมักเป็นเชื้อพระวงศ์ที่กษัตริย์ให้ความไว้วางใจ จึงส่งไปปกครองเมืองต่าง ๆ ใน
ลักษณะของการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลาง การสร้างบ้านแปลงเมืองซึ่งแพร่หลายในล้านนามาช้านาน
ประการที่สอง อาณาจักรล้านนาเป็นรัฐที่เกิดมาจากการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ของกลุ่มเมือง ซึ่งม
ีความสัมพันธ์ทางเครือญาติจำนวน 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเมืองเชียงราย-เชียงแสน ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก
กับกลุ่มเมืองเชียงใหม่ - ลำพูน ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง
ควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ แต่ก็เป็นการรวมตัวอย่างหลวม ๆ เพราะยังไม่มีระบบการปกครองที่มี
ระเบียบแบบแผนเชื่อมโยงระหว่างเมืองราชธานีและเมืองบริวารต่าง ๆ

ดังนั้น อาณาจักรล้านนาจึงไม่มีการสร้างอำนาจรวมศูนย์เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้
เกิดขึ้น ความยิ่งใหญ่ของล้านนาในสมัยพญามังราย จึงขึ้นอยู่กับความสามารถส่วนพระองค์เพราะเมื่อสิ้น
รัชกาลพญามังรายแล้วคุณเครือโอรสพญามังรายได้แย่งชิงอำนาจจากพญาไชยสงครามผู้เป็นพี่
นอกจากนั้นเมืองเชียงใหม่ยังไม่มีฐานะเป็นศูนย์กลางของรัฐในทุกด้านและดูเหมือนในสมัยพญามังรายจะ
เป็นเพียงที่ประทับของกษัตริย์เท่านั้น เพราะหลังสมัยพญามังรายกษัตริย์ล้านนา 3 รัชกาลต่อมา คือ
พญาไชยสงคราม พญาแสนพู และพญาคำฟู ก็ย้ายที่ประทับไปยังเมืองเชียงรายและเชียงแสน แสดงให้
เห็นว่ากลุ่มเมืองทางตอนบนของรัฐล้านนายังคงความสำคัญอยู่มาก

มังรายศาสตร์

“มังรายศาสตร์” หรือ “กฎหมายพญามังราย” เป็นกฎหมายเก่าแก่ที่สุดแห่งอาณาจักรล้านนา เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมท้องถิ่นศาสนาและจารีตประเพณีที่สั่งสมกันมาจนเป็นระบบ มีการแบ่งหมวดหมู่และลักษณะเด่นในด้านหลักความคิดทางกฎหมายใกล้เคียงกับความคิดของกฎหมายสากลอื่น ๆ เมื่อเป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากจารีตประเพณีจึงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชนล้านนาเป็นอย่างดี มังรายศาสตร์เป็นที่ยอมรับกันอยู่โดยทั่วไปแล้วว่าเป็นกฎหมายเก่าแก่ที่สุดแห่งอาณาจักรล้านนา ซึ่งกษัตริย์ล้านนาได้ใช้กฎหมายฉบับนี้ปกครองบ้านเมืองมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 700 ปี นับตั้งแต่พญามังรายได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.1839 เป็นต้นมา (ประเสริฐ ณ นคร, 2528)

โดยสรุปถึงข้อบทกฎหมายมังรายศาสตร์ แบ่งออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ 1) หมวดที่ว่าด้วยการปกครอง การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น สายการบังคับบัญชา ได้กำหนดจำนวนอัตราชั้นต่ำคือไพร่ 10 คน ให้อยู่ในการบังคับบัญชาของนายสิบ 1 นาย ขึ้นไปตามลำดับจนถึงชั้นสูงจนถึงเจ้าหมื่น 10 นาย ให้อยู่ในการบังคับบัญชาของเจ้าแสน 1 นาย 2) หมวดที่ว่าด้วยการศึกสงคราม เมื่อบ้านเมืองมีศึกสงคราม กฎหมายได้ระบุโทษของการหลบหนีจากงานศึก เช่น ไพร่หลบหนีจากผู้บังคับบัญชา คือ นายสิบ เมื่อจับไพร่ได้ให้ประหารชีวิตเสีย หรือเจ้าหมื่นหลบหนีจากเจ้าแสน เมื่อจับเจ้าหมื่นได้ให้ประหารชีวิตเสีย และเจ้าแสนหลบหนีจากพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อจับเจ้าแสนได้ให้ประหารชีวิตเสีย นอกจากนั้นยังให้บริภรรยาทั้งหมด ให้ประหารชีวิตเจ้าแสนเสียเพราะไม่ซื่อสัตย์ เจ้านายไม่รับเลี้ยงเป็นการประจานให้อับอายและเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่คนทั้งหลาย ในทางกลับกันหากผู้เป็นนายหลบหนีละทิ้งผู้ใต้บังคับบัญชาในสมรภูมิเช่นนี้ ก็ให้ประหารชีวิตนายผู้หลบหนีผู้นั้นเสียเช่นกัน แต่หากผู้หนีมีคุณความดีมากกว่านั้นก็สมควรลดโทษให้โดยการสักที่หน้าผากแล้วปล่อยตัวไปไม่ประหาร การประจานเช่นนี้ร้ายกว่าตายเสียอีก การปูนบำเหน็จรางวัลหากทหารผู้ใดมีความกล้าหาญเป็นที่ประจักษ์และเสียชีวิตในสมรภูมิให้รับอุปการะบุตรภรรยาเพื่อสืบเชื้อสายของทหารหาญผู้นั้น หากทหารผู้ใดได้ทำความชอบในการรบได้ตั้งศีรษะข้าศึกที่มีตำแหน่งสูงกว่าตนขึ้นไปก็ให้ดำรงตำแหน่งสูงนั้นพร้อมทั้งพระราชทานภรรยาเครื่องประกอบยศ และเครื่องประดับทองคำเป็นรางวัลสำหรับผู้ที่ทำความชอบ หากทหารผู้ใดไม่ได้ศีรษะข้าศึกมา แต่กล้าหาญในการรบเป็นที่ประจักษ์ก็พระราชทานรางวัลและตำแหน่งยศ บรรดาศักดิ์ เช่นกัน มรดกเสนาอำมาตย์ หากเสนาอำมาตย์ผู้ใดประพฤติดีทำคุณประโยชน์ต่อบ้านเมือง ได้ถึงแก่กรรมไปในขณะปฏิบัติราชการอยู่นั้นให้แบ่งปันมรดกตามคำสั่งของผู้ตาย หากไม่ได้สั่งความไว้ให้แบ่งทรัพย์สินของผู้ตายเข้าคลังหลวงครึ่งหนึ่งไว้ให้แก่บุตรภรรยาครึ่งหนึ่ง ทายาทของผู้ตายไม่ว่าหญิงหรือชายพระเจ้าแผ่นดินรับชุบเลี้ยง เพราะเป็นเชื้อสายของคนดี แม้ทำผิด 2-3 ครั้ง ก็ไม่ควรประหารชีวิตให้เห็นแก่ความดีของบรรพบุรุษ ให้อภัยกล่าวตักเตือน หากโทษหนักไม่อาจสั่งสอนได้ก็ให้ลงโทษตามความผิดนั้น ๆ ได้ การผลัดเปลี่ยนเข้ารับราชการทหารกำหนดให้ไพร่มีการผลัดเปลี่ยนการเข้ารับราชการทหารเพื่อให้ได้อยู่บ้านทำมาหาเลี้ยงชีพ

โดยกำหนดไว้ว่าช่วงเวลา 10 วัน ให้มีโอกาสดำเนินการของตน 3) หมวดที่ว่าด้วยการเก็บภาษีเมื่อมีผู้ไปกู้เงิน
มาลงทุน เจ้าของเงินจะเรียกเก็บดอกเบี้ยได้ต่อเมื่อครบกำหนด 3 ปีไปแล้ว ผู้ใดขยันททำให้ที่ดินว่างเปล่า
เป็นประโยชน์ ควรให้ทำต่อไปจนครบ 3 ปีแล้วจึงเก็บภาษี ผู้ใดสร้างบ้าน สวน นา ครบ 3 ปีแล้ว จึงควร
เรียกเก็บภาษี การแย่งชิงที่ดินหากมีผู้ใดใช้อำนาจเงินจ้างวานเจ้าหน้าที่ที่เป็นพนักงานที่ดินดำเนินการแย่ง
ชิงเอาที่ดินจากผู้ถูกเบียดตั้งแต่ดั้งเดิม กฎหมายนี้กำหนดว่าอย่าให้ที่ดินนั้นแก่ผู้ชิงเปรียบผู้ชิงคือคนบาปอย่า
ให้คนเช่นนี้มีอิทธิพลมากเพราะคนดีจะหมดกำลังใจในการสร้างบ้านเมือง บ้านเมืองก็จะเสื่อมทรามไปใน
ที่สุด 4) หมวดที่ว่าด้วยการกำหนดลักษณะไพร่และข้าห้ามผู้ที่เป็นขุนนางนำไพร่ (คนที่เป็นไท) มาเป็นข้า
(ทาส) รับใช้ โดยเฉพาะไพร่ 4 ลักษณะ ได้แก่ไพร่ผู้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว ไพร่ผู้ที่มีคดีติดตัว ไพร่ผู้ประพฤติด
ตัวเป็นโจร ไพร่ผู้ทะเลาะวิวาทที่ราชการ ผู้ใดเป็นไพร่แต่เอาตัวไม่รอดได้เข้าไปเป็นข้ารับใช้ขุนนางเมื่อพ่อ
แม่ตายลงควรแบ่งทรัพย์สินให้เท่าที่ผู้ตายสั่งไว้ ถ้าไม่ได้สั่งก็ไม่ควรให้เพราะเขาเอาตัวไม่รอดข้าจะพา
พี่น้องได้รับความลำบากไปด้วย สถานภาพของไพร่และข้า หากข้าหรือทาสแต่งงานมีลูกกับไพร่กฎหมาย
กำหนดว่าลูกที่เกิดมานั้นดำรงสถานภาพเป็นไพร่ แม่พ่อหรือแม่จะเป็นข้าก็ตามเพราะไพร่พลเมืองหายาก
ลักษณะขุนนาง กฎหมายนี้มีขุนนาง 2 ลักษณะ คือ ขุนธรรม คือ ขุนนางผู้ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4
และขุนमार คือ ผู้ที่ไม่ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 กฎหมายนี้ไม่ให้สนับสนุนขุนमारและเปรียบเสมือนต้น
พืชที่เป็นยาพิษเกิดขึ้นกลางเมือง หากมีลูกมีหลานก็จะทำลายทำร้ายบ้านเมืองควรเอาแบบอย่างขุนธรรม
และ 5) หมวดที่ว่าด้วยการงดโทษและลงโทษกรณีต่าง ๆ ผู้ใดฆ่าผู้กระทำผิดกฎหมายนี้ให้งดโทษ
โดยเฉพาะการกระทำในกรณีต่อไปนี้ สามเษภรรยาและขู้ของภรรยาเจ้าทรัพย์ฆ่าผู้ลักทรัพย์ขณะทำการ
ลักทรัพย์เมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาไม่ว่าโทษหนักหรือเบาผู้ร้ายกลับถืออาวุธต่อสู้หรือหลบหนีไปผู้ใดได้ฆ่า
คนร้ายตาย กรณีนี้ไม่ถือว่าผู้ฆ่ากระทำผิดหากผู้ร้ายยอมจำนนแล้วแต่วิ่งหนีไปโดยไม่มีอาวุธ เมื่อจับได้ไป
ผูกมัดไว้อย่าฆ่า ผู้ใดฆ่าถือว่าผู้นั้นมีความผิด หากจับกุมผูกมัดผู้ร้ายไว้แล้วไม่นำตัวมาให้เจ้าขุนพิจารณา
แต่กลับฆ่าผู้ร้ายนั้นผู้ฆ่ามีความผิด ลักษณะโทษที่ผู้กระทำผิดต้องถูกประหารชีวิต ได้แก่ ล่อลวงผู้อื่นไปฆ่า
เพื่อชิงทรัพย์ ทำลายศาสนสมบัติ ดักทำร้ายผู้อื่นขณะเดินทาง จี้ปล้นผู้อื่น ลักสิ่งของมีค่าของท้าวพญา
มาไว้ในเรือนตน ลักขโมยทรัพย์สินของพระสงฆ์ ฆ่าพระสงฆ์ ลูกฆ่าพ่อแม่ น้องฆ่าพี่ ข้าฆ่านาย ภรรยาฆ่าสามี
ที่กล่าวมาเป็นโทษหนัก การตัดสินคดีความโทษหนัก มี 3 สถาน คือ ประหารชีวิต ตัดอวัยวะ ขายเป็น
ทาสที่เมืองอื่น ผู้ที่จะพิจารณาคดีตัดสินคดีให้คำนึงถึงเหตุ 4 ประการ ได้แก่ พิจารณาดูสถานภาพของ
ทรัพย์สินว่ามากน้อยดีเลวเพียงใด พิจารณาดูน้ำหนักถ้อยคำว่าหนักเบาเพียงใด พิจารณาดูเวลาที่เสีย
ทรัพย์สินนั้นหากสูญเสียขณะราคาแพงก็พิจารณาตัดสินความเวลาของแพง พิจารณาการทะเลาะวิวาทว่า
ใช้เวลามากหรือน้อยอย่างไร เกิดขึ้นเวลาใดการตัดสินคดีให้ยึดถือปฏิบัติตามผู้รู้ทั้งหลาย และยกตัวอย่าง
การตัดสินคดีของตุลาการผู้มีวิจารณ์ญาณว่าจะไต่ตรองดูฐานะทั้ง 5 คือ สิ่งของ เวลา สถานที่ ราคาและ
การขัดใช้แล้วจึงจะตัดสิน

ดังนั้น “มังรายศาสตร์” หรือ “กฎหมายพญามังราย” จึงเป็นกฎหมายหลักในการปกครองแผ่นดิน แห่งอาณาจักรล้านนา เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากระเบียบแบบแผนโครงสร้างการปกครองอาณาจักรล้านนา ขนบธรรมเนียมท้องถิ่นศาสนาและจารีตประเพณีที่สั่งสมกันมาจนเป็นระบบมีการแบ่งหมวดหมู่และลักษณะเด่นในด้านหลักความคิดทางกฎหมายใกล้เคียงกับความคิดของกฎหมายสากลอื่น ๆ เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากจารีตประเพณีเปรียบเทียบกับแล้วเสมือนว่าเป็น “รัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรล้านนา”



ภาพที่ 1 กรอบ “มังรายศาสตร์” หรือ “กฎหมายพญามังราย”

สรุป

บทความนี้ได้ศึกษาแนวทางการปกครองอาณาจักรล้านนาตามหลักการปกครองแผ่นดินโดยธรรมของพญามังรายที่ทำให้อาณาจักรล้านนาในช่วงดังกล่าวมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก และการนำเสนอแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลัก “มังรายศาสตร์” ผู้เขียนขอสรุปผลดังนี้ แนวความคิดธรรมราชาแบบล้านนา คือ แนวคิดที่เน้นความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทำตามคติพระพุทธศาสนา กษัตริย์ควรปฏิบัติตนอยู่ในความดีงามในกรอบพระพุทธศาสนา กษัตริย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยถือว่าพระองค์คือองค์อุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ในอาณาจักรซึ่งไม่มีใครเท่าเทียมได้ กษัตริย์ทำหน้าที่ทำนุบำรุงและส่งเสริม

พระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย จึงมีการสร้างวัดขึ้นมากมายวัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ล้วนเป็นวัดที่ กษัตริย์สร้าง กษัตริย์ล้านนาได้ผนวกพระพุทธศาสนากับสถาบันกษัตริย์ล้านนา และได้รับการพัฒนาอย่าง ค่อยเป็นค่อยไป โดยหล่อหลอมจากท้องถิ่นจนเกิดเป็นจารีตประเพณียึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมี ลักษณะเด่น คือ เน้นคำสอนให้นายและไพร่รู้จักสถานะของตนและปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานะโดย กษัตริย์ล้านนาและเจ้านายได้รับการสอนไม่ให้ใช้อำนาจมากเกินไป สถาบันกษัตริย์มีลักษณะเรียบง่ายไม่มี ฐานะเป็นเทพเจ้าหรือเทวราชา สถาบันกษัตริย์ล้านนาไม่ได้สร้างค่านิยมเช่นกษัตริย์สยามแต่อย่างไร กษัตริย์ล้านนาก็มีคำภาษาสุภาพที่แสดงความแตกต่างกับสามัญชนความเรียบง่ายดังกล่าว คงเพราะ สถาบันกษัตริย์ล้านนานั้นมีพัฒนาการมาจากความเป็นผู้นำชุมชนขนาดเล็กมาก่อนดังนั้นจึงพบว่า จุดเริ่มต้นของปฐมกษัตริย์ คือ เราจึงมีฐานะเป็นหัวหน้าชุมชน

สังเกตได้ว่าฐานะของกษัตริย์ล้านนาจะมีความคล้ายคลึงกับฐานะกษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยและล้านนา ลักษณะความสัมพันธ์ของรัฐทั้งสองเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ บริบทและผลประโยชน์ของรัฐ สถานการณ์ช่วงแรกความสัมพันธ์ในสมัยพญามังรายอยู่ในช่วงการก่อสร้าง รับผิดชอบความสามารถของศูนย์อำนาจแห่งใหม่ยังจำกัดขณะที่อาณาจักรสุโขทัยของพ่อขุนรามคำแหงซึ่ง เติบโตขึ้นก่อนมีความมั่นคงกว่าพญามังรายพ่อขุนรามคำแหงและพระยาลำเมืองกษัตริย์เมืองพะเยา เกี่ยวพันกันเป็นพระสหายกัน พญามังรายและพญาลำเมืองเป็นเครือญาติในราชวงศ์ลัวะจึงกราชด้วยกัน ตำนานยังกล่าวถึงพญาลำเมืองกับพ่อขุนรามคำแหงเคยเดินทางไปศึกษาศิลปวิทยาที่เมืองละโว้เป็นศิษย์ ร่วมสำนัก อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ที่ชักนำให้สามกษัตริย์ต้องกระทำสัตย์เป็นสหายร่วมน้ำสาบาน พ.ศ. 1830 คืออันตรายจากมองโกล

จากความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการใช้ตัวอักษร โดย ล้านนานำอักษรสุโขทัยมาใช้พบการใช้ครั้งแรกปรากฏในหลักศิลาจารึกวัดพระยืน พ.ศ. 1913 จากนั้น อักษรสุโขทัยได้ปรับไปเป็นอักษรฝักขามและยังคงจารีตแบบสุโขทัยคือ นิยมใช้ตัวอักษรฝักขามสำหรับ เขียนศิลาจารึกส่วนสุโขทัยแนะนำอักษรธรรมล้านนา (ตัวเมือง) ไปใช้เขียนภาษาบาลีแทนการใช้อักษร ขอม หลักฐานอักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดเท่าที่ทราบในขณะนี้พบที่สุโขทัย นอกจากนั้นสถาปัตยกรรม ในพระพุทธศาสนาคงถ่ายทอดถึงกันด้วย เพราะภาพถ่ายเก่าพบเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ในวัดสวนดอก สะท้อนอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่แพร่เข้ามาพร้อมกับการเผยแพร่พุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้แนวทางการสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามหลัก “มังรายศาสตร์” ตาม หลักธรรมราชาของอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรสุโขทัยมีความคล้ายคลึงกันนับตั้งแต่การปกครองแผ่น โดยธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยนำเอาหลักธรรมเข้ามาเป็นแนวปฏิบัติของขุนนางใน ล้านนา ดังที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับขุนธรรม คือ ขุนนางผู้ที่ประกอบด้วยสังคหวัตถุ 4 การใช้หลักนิติธรรมใน การปกครองรักษาความสงบเรียบร้อยของพสกนิกรในแผ่นดินให้เกิดความมั่นคงเชื่อมั่นในชีวิตและ ทรัพย์สินซึ่งเป็นอิทธิพลของการนำเอาอักษรแบบสุโขทัยมาใช้ในอาณาจักรล้านนา มีบรรทัดฐานความผิด

ที่คล้ายคลึงกัน โดยอาณาจักรล้านนาเลือกใช้ “กฎหมายมังรายศาสตร์” เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรล้านนา มีความสมบูรณ์ที่สุดในยุคนั้นโดยผู้วางรากฐานดังกล่าวคือ “พญามังราย” ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายเพื่อสร้างอาณาจักรที่ใช้การปกครองแผ่นดินโดยธรรม

ข้อเสนอแนะ

การบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบันนักการเมืองในฐานะผู้กำหนดนโยบายและข้าราชการในฐานะผู้ปฏิบัติตามนโยบาย ควรนำหลักการแนวปฏิบัติตนตามแนวทางของขุนธรรมที่เป็นขุนนางในสมัยก่อนซึ่งเปรียบเสมือนผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในงานราชการทุกระดับได้พึงปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุ 4 การสร้างจิตสำนึก การครองใจคนหรือแม้แต่ความปรารถนาดีต่อกันในการช่วยเหลือทำงานราชการเพื่อส่วนรวมและเพื่อบังเกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการตรวจสอบการควบคุมและลงโทษผู้ปฏิบัติหน้าที่ในงานราชการที่กระทำความผิดอย่างเป็นธรรม

บรรณานุกรม

- ประเสริฐ ญ นคร. (2528). มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงมั่น: อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- _____. (2549). ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ภาสกร วงศ์ดาวัน. (2555). เมืองโบราณเหนือแผ่นดินสยาม: จากอดีตถึงปัจจุบัน-ประวัติศาสตร์เรื่องบ้านเมืองสำคัญ. กรุงเทพฯ: ยิปซี กรุ๊ป.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). ตำนานเมืองเหนือ. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.